

LUPTA PENTRU PUTERE ÎN TRANSILVANIA PERIOADEI LUI MIHAIL APAFI I

Anton Dörner*

Abstract: *Various aspects of the Transylvanian principedom from the second half of 17th century did not arouse any special interest to the Romanian or foreign historians, the historical phase mentioned being perceived as a period of downfall of the country. Without having a solid analysis historiography wrongly blames the causes of the downfall on the multiple weaknesses of political nature of prince Mihail Apafi I. Not much is mentioned about the negative role played in these processes by some noble circles, although the internal and external plots organized by them were frequent throughout the three decades of governance. This material signals aspects of these repeated assaults of the leading elite to get power, as well as the counteraction measures taken by the prince to maintain stability and territorial integrity of Transylvania.*

Keywords: Transylvania, Mihail Apafi I, the Porte, Mihail Teleki, Dionisie Banfi, Princely Court.

Poate niciuna dintre perioadele istorice nu este atât de bine reprezentată în bibliografia de specialitate transilvăneană ca aceea din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Corpusuri ample de documente generale sau tematice¹, izvoare narative (cronici, însemnări zilnice, scrieri cu caracter autobiografic, memorii)² ale unor martori oculari implicați în evenimentele politice ale timpului etc., pot constitui

* Cercetător științific II dr., Institutul de Istorie „G. Barițiu” al Academiei Române; e-mail: dorneranton@yahoo.com

¹ Printre cele mai importante corpusuri documentare pot fi enumerate: *Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (infra: *E.O.E.*) (Monumenta comitialia regni Transylvaniae, 1540-1699, I-XXI, Budapesta, 1875-1898), cu precădere pentru problemele politice, juridice și instituționale; *Török-magyarkori államokmánytár* (1540-1680) (infra: *TMAO*), I-VII, Pesta și Budapesta, 1868-1874, pentru relațiile Transilvaniei cu Poarta Otomană; *Teleki Mihály levelezése* (infra: *TML*), I-VIII, Budapesta, 1905-1928, valoroase pentru corespondența dintre elitele politice și părerea lor privind chestiunile curente ale guvernării. Alături de seriile menționate, informații prețioase pot fi găsite și în Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, cu suplimente, în legătură cu relațiile dintre cele două Țări Române și ale acestora cu Poarta Otomană, sau Andrei Veress, *Documente privind istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, XI, București, 1939, volum consacrat perioadei lui Mihail Apafi.

² Din rândul acestei categorii de surse se desprind, în primul rând, jurnalele principelui Apafi și al fiului lor (publicate în revista „Erdélyi Múzeum”, din anul 1900), precum și cele a contemporanilor săi: Paul Inczédi, asesor la Tabla de Judecată (apărută în „Történelmi emlékek”, II, 3, Pesta, 1860), Ioan Nemes, consilierul intim al principelui Apafi (în revista „Történeti Tár”, 1902-1903), Gheorghe Vass de Țaga, omul de încredere al lui Dionisie Bánfi și rudă a lui Mihail Teleki (însemnări zilnice publicate în seria *Monumenta Hungariae Historica*, II. *Scriptores*), Paskó Kristof, participant în conjurația Béldi și pretendent la tronul Transilvaniei („Történeti Tár”) etc. O categorie aparte o constituie literatura memorialistică reprezentată de Nicolae Bethlen, cancelar, diplomat, consilier intim (carte apărută și în limba română în 2004), și David Rozsnyai, translatorul și omul de încredere a lui Apafi la Poartă (*Monumenta Hungariae Historica*, II. *Scriptores*, 8, Pesta, 1867). Nu în ultimul rând, o sursă extrem de importantă sunt și cele două istorii ale Transilvaniei scrise de Ioan Bethlen (*Historia Rerum Transylvanicarum*) și Mihail Cserei (*Erdély históriája*). Alături de cele semnalate, desigur, există într-un număr mare și alte lucrări cu caracter asemănător.

oricând o sursă bogată de informație pentru cercetătorul interesat de orice aspect al vieții economice, social-politice, administrative sau culturale a epocii menționate. Alături de izvoarele publicate deja, există încă în arhive³ și biblioteci fonduri documentare și manuscrise inedite care așteaptă încă să fie valorificate de specialiști. O cerință absolut necesară în condițiile în care, cu toată abundența de texte editate sau originale, persistă întrebări care așteaptă încă răspunsuri. Nu trebuie trecute cu vederea nici marile lacune ale perioadei supuse atenției, respectiv, lipsa unui volum de documente sau a unei monografii istorice închinată principelui Mihail Apafi, dar și absența unei lucrări consacrate Curții princiare din a doua decadă a veacului al XVII-lea. La fel, nu a existat vreun interes legat de personajele transilvănene care au făurit (bine sau rău) istoria perioadei; în afară de Dionisie Bánfi⁴, Paul Béldi⁵ și Mihail Teleki⁶, niciunul dintre oamenii politici ai intervalului de timp specificat nu are vreo lucrare cu caracter monografic, de o extensie mai amplă, care să se ocupe de viața și activitatea sa. Lipsesc, de asemenea, din istoriografia modernă românească lucrări pe teme economice, sociale, demografice, administrative, instituționale, care să vizeze Transilvania în ansamblul ei teritorial; istoricul interesat de o chestiune anume trebuie să apeleze la literatura de specialitate regională, săsească sau secuiască, elaborată cu multe decenii în urmă, uneori depășite din punct de vedere științific.

Un subiect confuz îl constituie și etapa istorică în care se afla Transilvania perioadei lui Mihail Apafi I și, legat de această problemă, trebuie căutat un răspuns la domnia sa îndelungată, de aproape 30 de ani, el fiind principele care a stat cel mai mult la cârma țării.

Cele mai multe sinteze referitoare la istoria Transilvaniei, atât cele de la noi, cât și cele din străinătate, mai vechi sau recente, abordează în mod diferit faza de evoluție istorică în care se afla teritoriul geografic intracarpatic în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Răspunsurile istoricilor și juriștilor la această chestiune, merg de la viziunea unui stat aflat în soluție rapidă, la alții, până la perceperea unei forme de regalitate constituțională, dar există și unii care vorbesc de o structură statală monarhică absolutistă puternică, continuatoare a politicii autoritare a principilor Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I și II. Chiar și la o privire sumară opiniile prezentate par total divergente.

³ Dintre fondurile arhivistice aș dori să semnalez câteva, dintre cele mai notabile, ale unor familii implicate în evenimentele de la finele veacului XVII, pe care le deține Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Nationale: fondul familial Kemény (nr. 8), fondul familial Bánfy (nr. 1214), fondul familial Korda (nr. 377), fondul familial Wesselényi de Jibou (nr. 250), fondul familial Kornis (nr. 378), fondul familial Lazár de Mureșeni (nr. 384), fondul familial Béldi (nr. 324), fondul familial Haller (nr. 353), fondul familial Bornemisza de Kászón (nr. 333), fondul familial Alvinczi (nr. 316), fondul familial Bethlen de Criș (nr. 328), fondul familial Apor (nr. 317) etc.

⁴ Pentru literatura istorică referitoare la Dionisie Bánfi, vezi Kosáry Domokos, *Bevezetés a magyar történelem forrásai és irodalmába*, I, Budapesta, 1951, p. 432. Pentru literatura genealogică și manuscrisă păstrată, referitoare la familie, vezi <http://www.familyhistory.ro/index>.

⁵ Deák Farkas, *Uzoni Béldi Pál (1621-1679)*, în *Magyar történelmi életrajzok*, Budapesta, 1887.

⁶ Trócsányi Zsolt, *Teleki Mihály* (Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig), Budapesta, 1972.

Nu ne-am propus să facem o analiză detaliată a tuturor autorilor celor trei opinii, însă putem afirma fără să greșim că majoritatea specialiștilor, atât interni, cât și din străinătate cu preocupări legate de istoria Transilvaniei, percep în scrierile lor perioada de după anul 1658 ca pe o etapă de criză politică profundă care va duce, în final, la destrămarea principatului autonom și instaurarea unei noi dominații străine de altă factură.

Punctul de vedere al monarhiei constituționale îl împărtășesc istoricii și juriștii Biró Vencel⁷, Eckhart Ferenc⁸ sau Ember Gyözö⁹. Ei abordează acest răstimp din perspectiva *Approbatelor* și *Compilatelor* recent instituite, precum și a legilor ulterior votate în organismul legislativ al țării. Baza constituționalității statului o reprezintă conlucrarea, în parametri oficiali, dintre principe și Dietă pe toată perioada supusă atenției.

Tendențele autoritare, chiar absolutiste în unele privințe, ale stăpânirii lui Apafi au fost sesizate și explicate de cercetătorii Várkonyi Ágnes¹⁰ și, în special, Trocsányi Zsolt¹¹. Niciunul însă nu s-a exprimat atât de categoric, ca Robert Kann¹² sau Szekfű Gyula¹³. Cel din urmă vede chiar în puterea politică a principelui același sistem politic autoritar precum cel din timpul lui Gabriel Bethlen. Întrucât istoricii menționați nu fac și argumentația de rigoare (natura lucrării lor nu o permitea), persistă întrebarea: poate fi considerată Transilvania sfârșitului de veac XVII o monarhie absolutistă? Subiectul merită aprofundat puțin.

*

Absolutismul a fost o creație a monarhiilor importante vest europene, fiind o etapă de evoluție spre statul național modern. Sub diverse forme, adaptate condițiilor specifice unor țări, el poate fi regăsit și în spațiul geografic central continental (Austria, Ungaria). Geneza autocrației se află în declinul economic, social-politic și militar al „vechii nobilimi” și în apariția pe scena politică a „noii nobilimi”, interesată în producția și schimbul de mărfuri generatoare de bani. Întărirea autorității regale a dus, implicit, la consolidarea proprietății nobiliare și dezvoltarea economică în cadrul statului absolutist.

⁷ Biró Vencel, *Az erdélyi fejedelem jogköre 1571-1690*, Cluj, 1912, și *Az erdélyi fejedelem hatalom fejlődése*, Cluj, 1917, sunt lucrări asemănătoare, uneori identice, cu pasaje lungi copiate din primul titlu.

⁸ Eckhart Ferenc, *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, Budapesta, 1946.

⁹ Ember Gyözö, *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig*, Budapesta, 1946.

¹⁰ Várkonyi Ágnes s-a ocupat de temă în capitolele rezervate în *Erdély története*, II, Budapesta, 1988, precum și în *Erdélyi változások. Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában 1660-1711*, Budapesta, 1984.

¹¹ Trocsányi Zsolt, *Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései (Adalékok az erdélyi rendiség történetéhez)*, Budapesta, 1976, și *Erdély központi kormányzata 1540-1690*, Budapesta, 1980.

¹² Robert A. Kann, *Geschichte des Habsburgerreiches*, ed. III, Viena, Köln, Weimar, 1993, p. 125.

¹³ Szekfű Gyula, *Magyar története. A tizenhetedik század*, Budapesta [f. a], p. 261.

Se pot identifica câteva trăsături generale ale fazei absolutiste, comune tuturor țărilor:

1. Regele, ca exponent al nobilimii, considerat „primul om în stat”, un locotenent al divinității pe pământ. Orgolios și autoritar, inteligent și muncitor, acesta își îndeplinea „meseria de rege” prin dispoziții și ordine un răstimp îndelungat, făcând față cu succes repetatelor atacuri, individuale sau colective, ale forțelor de opoziție, dar și ale unor instituții statale (Parlament, Dietă).

2. Coalizarea în jurul suveranului a tuturor elementelor nobiliare mici și mijlocii, a orașenimii, interesate în consolidarea social-economică internă, răsplătită de regalitate prin acordarea de privilegii (scutiri de taxe, posturi bine remunerate în administrația centrală și locală, armată, diplomație) sau diverse favoruri.

3. Modificarea gestionării guvernării.

4. Măsuri economice generale aducătoare de bani la bugetul statului prin reglementarea sistemului de impozite, a circulației monetare și a prețurilor, stabilirea unui sistem unic de măsuri.

Întrebarea care se pune în acest context este: câte dintre aceste trăsături generale pot fi regăsite în principatul Transilvaniei perioadei lui Mihail Apafi?

La cele mai multe dintre întrebările de mai sus, răspunsuri detaliate se găsesc în legislația fundamentală a țării, constituția aflată în vigoare în a doua jumătate a secolului XVII¹⁴. Dacă ne referim doar la legile economice legiferate de Dietă, observăm o atenție deosebită în reglementarea situației bunurilor fiscale (Ap., partea II, art. 8), a stării minelor (Ap., partea II, art. 9), modalității perceperii dijmelor (Ap., partea II, art. 10-11), în situația ocnelor de sare (Ap., partea III, art. 15), uniformizarea unităților de măsură (Ap., partea III, art. 45), regimul emiterii monetei (Ap., partea III, art. 55). Pe lângă cele evidențiate, mai sunt multe alte reguli cu tentă economică aflate în uz sau chiar reveniri și completări la o lege anterioară.

În ceea ce privește subpunctul referitor la modernizarea sistemului de guvernare, răspunsuri găsim tot în *Approbatele* și *Compiletele* aflate în uz. Constituția a avut în vedere stabilirea competențelor autorităților centrale, dar și locale, precum și modul de lor interacțiune. În prim plan stau principele (Comp., partea II, art. 1-2), consiliul princiar (Ap., partea II, art. 3) și Dieta (Ap., partea III, art. 17), apoi, personalul administrativ comitatens și scăunal (Ap., partea III, art. 42), comiții (Ap., partea III, art. 43) și juzii sătești (Comp., partea III, art. 4) etc. Fixarea clară a atribuțiilor tuturor celor implicați în actul de guvernare ducea la o eficiență mai mare a aplicării legilor și înlăturarea corupției din rândul funcționarilor comitatens și scăunali.

Una dintre caracteristicile importante ale perioadei absolutiste o constituie disputa pentru putere dintre suveran și forțele de opoziție reprezentate de persoane,

¹⁴ Kolosvári Sándor-Óvári Kelemen, *Magyar törvénytár. 1540-1848. évi törvények*, Budapesta, 1900.

grupuri sau instituții ale statului, conflict din care primul iese întotdeauna învingător și cu autoritatea consolidată. De departe, acest capitol constituie partea cea mai interesantă a guvernării lui Mihail Apafi.

Principele în acțiunea de protejare a puterii sale statale

Tema nu a stârnit vreun interes în rândul istoricilor, deși modul în care principele a reușit să se impună în fața unei nobilimi aflate într-o permanentă goană după avere, capabilă oricând să trădeze pe oricine, dacă interesul personal o cerea, poate constitui oricând un subiect demn de atenție.

Societatea nobiliară din a doua decadă a veacului al XVII-lea se afla într-un amplu proces de transformare care s-a reflectat semnificativ și în viața politică. În urma crizei generale ce a urmat expediției nefericite a principelui Gheorghe Rákóczi II contra Poloniei, vechile familii aristocratice transilvănene cunosc perioada destrămării lor. Campania sfârșită cu un eșec dezastruos, s-a soldat cu numeroase pierderi umane și lucrarea de prizonieri din toate categoriile sociale. Răscumpărarea acestora a costat zeci de mii de florini, sume de bani ce nu puteau fi achitate de toți cei prinși, motiv pentru care mulți pier printre străini¹⁵; cei întorși s-au împrumutat, iar ca să-și achite datoriile au trebuit să renunțe la o parte însemnată din activele lor sau uneori chiar la tot avutul posedat. Astfel pier sau sărăcesc multe familii de spiță veche și dispar definitiv din rândul conducerii centrale sau comitatense. Dar nici cei rămași din „vechea nobilime” nu au un loc asigurat în cercul puterii. Dacă până acum vechimea stirpei și onorabilitatea ei erau o cheie certă de accedere spre stăpânire, acum tradiția se rupe, iar în jurul tânărului principe apar figuri total anonime, dar loiale tronului, care se adaptează rapid la situațiile conjuncturale noi ivite, active din punct de vedere economic și extrem de atente la modalitatea de acaparare a favorurilor princiare, conștiente fiind, că odată căzuți în dizgrație, se termină și cariera lor politică. Recompensele celor merițoși nu întârzie să apară (titluri, donații, funcții în aparatul de stat sau la Curtea regală). „Vechea nobilime”, responsabilă de situația dezastruoasă a principatului de pe timpul lui Gheorghe Rákóczi II și care a reușit să treacă cu bine de perioada crizei de putere din anii 1658-1661, nu putea să stea în expectativă și căuta prin toate mijloacele să recâștige privilegiile anterior avute. Astfel, chiar de la instalarea sa la conducerea țării, Apafi a trebuit să facă față unor asalturi repetate ale aristocrației pentru a se menține pe tron. De cele mai multe ori, în spatele pretendentului se aflau grupări nobiliare întregi cu interese politice. Astfel, disputa pentru putere din planul interesului personal, se muta ulterior și pe tărâm instituțional, transformându-se cu totul într-o luptă acerbă dintre principe și Dietă. În cele aproape trei

¹⁵ Prețurile de răscumpărare a unor nobili: Ioan Kemény, viitorul principe, 116 000 de taleri, baronul Francisc Kornis, 50 000 de taleri, Nagy Tamás, viitorul consilier intim princiar, 30 000 de taleri, tânărul Mihail Apafi, deși era bolnav, 60 000 de taleri, Sigismund Mikola, comite suprem de Turda, apoi de Cluj, 60 000 de taleri, vezi *Teleki Mihály levelezése* (infra: TML), I, p. 137.

decenii de jocuri politicianiste, din care nu au lipsit scenele de violență majoră, regimul lui Apafi s-a consolidat treptat. Niciuna dintre tentativele de asasinat inițiate de nobilime la adresa lui nu a avut sorți de izbândă și nici plângerile repetate întreprinse la Poarta otomană pentru înlăturarea de la tron nu s-a materializat într-un succes. Ideea atentatului asupra suveranului mai poate avea și o altă fațetă în afară de cea creștin-umană. Prin legislația Transilvaniei, principele este alesul lui Dumnezeu pe pământ, o afirmă chiar nobilimea dietală în momentul alegerii sale. Prin urmare, numai simpla intenție de a uneli împotriva lui – și nimic mai mult – însemna o încercare de schimbare a unei ordini divine, principiu statuat de secole, ceea ce constituia o faptă de o gravitate extremă și pedepsită pe măsură. Dar să urmărim șirul acestor tentative împotriva principelui de-a lungul îndelungatei sale domnii.

La câteva luni de la preluarea puterii, apare și primul pericol pentru principat în persoana lui Ioan Kemény, acum sprijinit de habsburgi; în jurul acestuia s-a concentrat întreaga elită nobiliară transilvăneană. La vestea acceptării tronului de către Apafi în septembrie 1661, Mihail Teleki, atunci fiindu-i încă alături, remarcă pe un ton extrem de acid: „a mușcat [și el] din căcatul princiar, dar cu siguranță că-și va lăsa dinții acolo”¹⁶ și promitea alungarea grabnică a acestuia¹⁷. Ca și Leopold I, nici Apafi nu și-a dorit tronul Transilvaniei, fiind chiar dispus să renunțe în favoarea mult mai popularului său adversar, însă turcii au refuzat categoric din cauza atitudinii filohabsburgice a lui Ioan Kemény¹⁸. În „bătălia ciudată” de la Seleuş (ianuarie, 1662), Kemény dispăre în luptă, iar tronul este salvat pentru prima dată din fața unui pericol major.

Dispariția adversarului nu a adus și liniștea mult așteptată; adepții partidelor nobiliare ale celor doi foști principii, Kemény și Rákóczi II, încep o aprigă dispută de lungă durată pentru impunerea în fruntea Transilvaniei a descendenților princiarilor, Francisc Rákóczi și Simion Kemény. Prima tabără invocă faptul că Francisc a fost legal ales în Dieta din anul 1652¹⁹ și recunoscut ca urmaș al părintelui său pe scaunul țării de către Poarta Otomană, însă niciodată nu și-a putut exercita de facto puterea. Spre ușurarea lui Apafi, turcii excludeau orice nominalizare la tron din rândul celor două familii din cauza relațiilor strânse pe care le aveau cu Viena. Cu toate acestea, susținătorii ambelor partide au rămas activi în tentativa lor de impunere a candidaților menționați mulți ani de acum înainte. De menționat, că Rákóczi recurgea la titulatura de „principe” în mod uzual, atât în corespondența curentă, cât și în cazul unor întrevederi personale sau oficiale²⁰.

Concomitent cu acțiunile mai sus amintite, în cercurile Curții princiare se răspândește în surdină informația că doi reprezentanți de vază, deja în vârstă, ai

¹⁶ TML, II, p. 199.

¹⁷ TML, II, p. 197.

¹⁸ Kövári László, *Erdély történelme*, V, Pesta, 1863, p. 119.

¹⁹ Kolosvári S -Óvári K., *op. cit.*, p. 36.

²⁰ Bethlen János, *Erdély története. 1629-1673*, Budapesta, 1993, p. 545-547.

vechii aristocrații, ambii consilieri intimi, Nicolae Zolyomi²¹ și Gabriel Haller²², doresc înlăturarea lui Apafi din scaunul princiar. Nu este clar dacă a existat între cei doi vreo înțelegere prealabilă sau fiecare a acționat în mod separat. Oricum, răspunsul principelui a fost unul energic: pe Zolyomi l-a încarcerat în cetatea Făgăraș²³, în timp ce pe Haller l-a expediat într-o solie la pașa din Timișoara²⁴, misiune din care nu s-a mai întors niciodată, fiind decapitat de turci²⁵. Unele voci pun reținerea îndelungată în Banat de către musulmani, apoi omorârea diplomatului transilvănean pe seama principelui, în timp ce alții cred că a fost o acțiune a pașei cu scopul consolidării liniștii interne din Transilvania.

În toamna anului 1665, oficialitățile Curții princiare primesc o știre neașteptată de la Constantinopol potrivit căreia unul dintre șefii delegației transilvănene la Poarta Otomană, Christof Paskó, a solicitat, în particular, din partea autorităților turcești tronul lui Apafi, promițând, în schimb, cedarea unor teritorii însemnate de pe cursul Mureșului, până la satul Cioara (comitatul Alba), aflate în imediata vecinătate a reședinței princiare de la Alba Iulia²⁶. De aceeași intenție știau și habsburgii din Viena unde împăratul avea deja în pregătire o armată de 7000 de soldați, în frunte cu Francisc Rákóczi, cu care să invadeze Transilvania în momentul în care Paskó și oastea sa treceau Carpații, forță capabilă să-l înfrângă pe transilvănean, urmată apoi de impunerea protejatului lor drept principe al țării²⁷. Grigore Ghillányi, cumnatul lui Apafi și om de încredere al acestuia, a mai aflat din surse otomane, că la Poartă au fost astfel rânduite lucrurile ca, după ce Paskó va prelua tronul, să-l cedeze imediat pretendentului sprijinit de Leopold, Francisc Rákóczi²⁸. Despre potențialul pericol, primește informații complete și familia princiară, însă „Înălțimile Lor râdeau, socotind totul o nebunie și o glumă, după care Înălțimea Sa s-a urcat într-o căruță și a plecat la vânătoare”²⁹. Principele trebuia, totuși, să dea mai mare atenție informației, întrucât persoanele aici implicate, le vom regăsi, cu aceleași intenții și în anii următori: Rákóczi a rămas un pretendent periculos până la moarte (1676) și a acționa ca atare, în timp ce Paskó va fi, peste un deceniu, sufletul unei alte conspirații eșuate, în urma căreia a trebuit să fugă definitiv din Transilvania.

Episodul mai sus relatat era încă în plină desfășurare, când majordomul Curții princiare, Ștefan Nalácz, primește informații despre o altă uneltire începută la Poartă contra puterii lui Mihail Apafi. De data aceasta, contele maghiar Imre Balassa, un

²¹ TML, II, p. 374, 380.

²² TML, II, p. 336.

²³ TML, II, p. 375.

²⁴ TML, II, p. 374.

²⁵ TML, II, p. 648.

²⁶ TML, III, p. 515 și în nota 1.

²⁷ TML, III, p. 550.

²⁸ TML, III, p. 567-568.

²⁹ TML, III, p. 515, în note.

aristocrat de marcă din Ungaria, refugiat în Transilvania³⁰, promite sultanului cetatea sa Divin (Slovacia), în schimb, solicita tronul principatului, al Moldovei și al Țării Românești³¹. Întrucât la momentul respectiv avea averea supusă sechestrului, soacra lui îi promite un ajutor material, cu care putea să-și formeze o armată solidă de 20 000 de oameni (!), iar dacă banii nu vor fi suficienți „se va atinge și de comoara demult ascunsă”³²; tot ea se angaja să obțină sprijin pentru cauza lor comună din partea elitei nobiliare transilvănene. Pentru a impresiona pe viitorii aderenți, Balassa își confecționează chiar și o titlatură pompoasă de „general al Transilvaniei și al provinciilor învecinate”³³. Poarta refuză însă să tulbure liniștea spațiului intracarpatic unde de abia se reinstaurase cu multă greutate pacea și procedează la arestarea pretendentului³⁴. Ulterior, palatinul Ungariei intervine pe lângă sultan, cerând eliberarea lui din închisoare³⁵. Interesant este de remarcat că, imediat după eliberarea sa dintr-o altă detenție, de data aceasta din închisoarea din Bratislava (în iunie, 1667), adresează scrisori din cetatea sa din Považská Bystrica (Slovacia), atât principelui, cât și lui Mihail Teleki, prin care își declară totala nevinovăție și pune întreaga poveste pe seama inamicilor săi politici³⁶.

Cu totul altă greutate a avut cazul Zólyomi. Fiul unui general secui din Albiș, a crescut la Curtea principelui Gheorghe Rákóczi I, unde a cunoscut de aproape intrigile puterii. După arestarea părintelui său, bănuie că și-a dorit tronul princiar³⁷, a trăit mereu cu frica de a fi și el încarcerat. Ca descendent și protejat al fostului principe Ioan Bethlen, a moștenit de la acesta o avere importantă, sporită ulterior considerabil, în urma morții tatălui său, devenind astfel una „dintre familiile nobiliare cele mai importante și avute cum alta nu găsim în rândul domnilor transilvăneni, altfel, un om nemernic, bețiv, aproape nebun”³⁸. De castelul său a rămas impresionat și Evlia Celebi cu prilejul campaniei turcești din vara anului

³⁰ O figură de aventurier bogat, având multe probleme cu justiția, fiind reclamat de nenumărate ori de vecinii săi din Ungaria pentru jafurile și brutalitățile întreprinse. A fost citat la proces în Viena pentru faptul că și-a aruncat soția în gol de pe zidurile cetății Divin. Întrucât nu s-a prezentat la judecată, a fost alungat din țară, iar averea i-a fost confiscată. S-a refugiat o perioadă în Transilvania unde avea rude, dar din cauza faptului că își continua și aici intrigile politice, a trebuit să plece și să se refugieze la Bratislava unde va persista, în continuare, în acțiuni violente, fiind și aici încarcerat.

³¹ TML, III, p. 546-547.

³² TML, III, p. 547.

³³ TML, III, p. 577.

³⁴ TML, III, p. 595.

³⁵ TML, III, p. 599.

³⁶ TML, IV, p. 151-152. La fel crede și istoricul Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 67, apelând la o scrisoare a cancelarului Ioan Bethlen, primită, probabil, din partea palatinului sau a anturajului acestuia, în care acesta își exprimă părerea că totul este doar o alarmă falsă, fără să comenteze însă și scrisorile prezentate aici.

³⁷ David Zólyomi a fost încarcerat timp de 18 ani în cetatea Ciceului, unde a și murit (vezi Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 100).

³⁸ Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 100-101.

1661³⁹. Avuția l-a propulsat și pe scara ierarhică: consilier intim princiar, comite suprem al Hunedoarei și Zarandului⁴⁰. Declanșarea crizei politice din perioada anilor 1658-1661 i-a adus și seria repetatelor sale încarcerări; mai întâi, Gheorghe Rákóczi II pentru infidelitate, apoi Ioan Kemény fără vreo vină clară anume și, în sfârșit, Mihail Apafi pe motivul grav al pretinderii tronului⁴¹. Investigațiile efectuate nu au confirmat însă acuzele aduse, motiv pentru care, după nouă luni de detenție, a fost eliberat⁴². Se pare că pedeapsa de privare de libertate s-a datorat mai degrabă alcoolului; la beție, obișnuia să vorbească mult și acuzator la adresa tuturor adepților principilor anteriori, inclusiv a susținătorilor lui Apafi, folosind expresia defăimătoare de „javre”⁴³. Pe timpul detenției și-a pierdut toate funcțiile deținute, cu toate că slujba de comite suprem de Hunedoara și Zarand îi fusese conferită pe viață. Supărat, părăsește Transilvania și se stabilește pe domeniile sale aflate în Ungaria⁴⁴. De aici, în anul 1665, adresa lui Mihail Apafi o scrisoare în care solicita un răspuns la întrebarea dacă mai este socotit consilier princiar în funcție sau nu⁴⁵. Revine în țară să-și revendice bunurile succesoriale din comitatul Hunedoara, însă pierde atât procesul, cât și recursul⁴⁶. Din motive necunoscute este întemnițat din nou pentru scurtă vreme, apoi în martie 1667, eliberat⁴⁷. Eliberarea o datorează scrisorilor de chezașie adunate de la elita nobiliară transilvăneană la insistențele „curvei sale de soții”, după cum a izbucnit principesa Ana Bornemisza⁴⁸. La scurtă vreme, pe ascuns, fuge la Poarta Otomană unde va acționa ca un oponent serios al lui Apafi. Aici este bine primit de caimacam de la care obține, pentru el și oamenii săi, au diurnă și îmbrăcăminte⁴⁹. Autoritățile turcești vedeau în el un posibil înlocuitor princiar pentru Transilvania, drept pentru care îmbrățișează cauza lui și solicită principelui Apafi să-i restituie toate bunurile și demnitățile avute anterior. Se vorbea chiar și de o schimbare iminentă de putere în spațiul intracarpatic. Acum au constatat nobilii care făceau parte din cercul conducător din jurul lui Apafi greșeala comisă: transformaseră un om care lupta legal pentru drepturile sale, într-un periculos pretendent la tron, generator de neliniști interne și externe. O frază a lui Dionisie Bánfi sună ca o concluzie pentru acest caz: „chiar dacă nu este acum un pericol imediat (dar asta numai Dumnezeu o știe), privind spre viitor, până ce

³⁹ *Evlia Cselebi török világotató magyarországi utazásai 1660-1664*, Budapesta, 1985, p. 140-141.

⁴⁰ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 36.

⁴¹ TML, II, p. 373; 374-375, 380.

⁴² TML, IV, p. 59.

⁴³ Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 101.

⁴⁴ TML, IV, p. 59.

⁴⁵ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 112, nota 476.

⁴⁶ E.O.E., XIV, p. 208-210.

⁴⁷ TML, IV, p. 59.

⁴⁸ TML, IV, p. 63. Soția lui Zolyomi a fost Clara Melit.

⁴⁹ TMÁO, IV, p. 346-347.

Zólyomi trăiește, va fi o primejdie pentru principe și țară.”⁵⁰ Deși cuvintele acestea au fost rostite doar în particular, opinia respectivă a avut ecou în sfera conducătoare unde s-a aprobat eliminarea fizică a învinutului. Aplicarea planului secret a fost încredințată unui curtean de încredere, David Rozsnai, translatorul de limbă turcă de la Poartă. El solicita în vara anului 1668 principelui, să trimită la Constantinopol cei 3400 de galbeni „pentru îndeplinirea faptei”⁵¹. Metoda aleasă era otrăvirea pretendentului la tron, iar persoana dispusă să săvârșească fapta a fost bucătarul din anturajul lui Zólyomi⁵². Până la urmă totul s-a transformat într-un eșec, nobilul secui fiind prevent asupra a ceea ce avea să se întâmple⁵³. Nu a lipsit mult ca aceia care au pus la cale acțiunea să plătească chiar ei cu viața⁵⁴. Eșecul nu i-a descurajat pe principe și pe oamenii săi din subordine care căutau și în perioada următoare persoane dispuse să-l „îmbolnăvească” pe Zólyomi⁵⁵. Istoria nu a reținut finalul disputei. Oricum, liderii turci nu au mai fost atât de hotărâți să-l înlocuiască de la putere pe Apafi cu pretendentul de la Poartă din cauza repetatelor daruri aduse de solii principelui, dar și din pricina comportării nepotrivite la Constantinopol a lui Zólyomi, care continua același mod de viață desfrânat ca și acasă, cu multă băutură și scandaluri, comportament nu tocmai pe placul musulmanilor⁵⁶.

După anul 1670, adversarii politici ai principelui își schimbă metodele de acțiune; renunță la formele individuale de opoziție, soldate până acum numai cu eșecuri pe linie, și abordează o nouă modalitate de luptă, cea colectivă, neezitând să recurgă și la forța armelor dacă situația o impunea. Precum în regatele și imperiile occidentale, elita nobiliară din Transilvania opozantă puterii se grupează în ligi; chiar și maniera de funcționare a acestora se aseamănă mult cu cele din vestul european. Semnalul s-a dat odată cu momentul arestării de către Mihail Apafi a sfetnicului princiar, Andreas Fleischer, judele regal al Sibiului, fără înștiințarea și încuviințarea consiliului, gest ce constituia o gravă încălcare a legislației transilvănene. De teamă că și ei ar putea oricând trece printr-o experiență asemănătoare, restul de 11 consilieri în funcție semnează și parafează, în secret, un act prin care se obligă să se ajute reciproc, chiar și cu ajutorul armelor, în cazul unor viitoare abuzuri din partea principelui⁵⁷. După cum s-a mai întâmplat de repetate ori anterior, unul dintre consilieri trădează complotul și informează pe suveran de pactul încheiat. Acesta îi răspunde cu satisfacție că abia așteaptă deschiderea apropiatelor lucrări dietale „ca să nu mai vâneze sălbăciuni ca până acum, ci aristocrați”⁵⁸. Acuzația adusă lui Fleischer

⁵⁰ TML, IV, p. 61.

⁵¹ TML, IV, p. 322.

⁵² TMÁO, IV, p. 449.

⁵³ TML, IV, p. 332, în note.

⁵⁴ TML, IV, p. 484.

⁵⁵ TML, V, p. 527.

⁵⁶ Lázár Miklós, *op. cit.*, p. 184.

⁵⁷ *Kemény János és Bethlen Miklós művei* (infra: *Bethlen Miklós*) Budapesta, 1980, p. 643.

⁵⁸ Bethlen János, *op. cit.*, p. 450.

conform căreia el dorea scaunul princiar s-a dovedit total neîntemeiată; cauza reclamării sale era mai degrabă urmarea invidiei curtenilor pentru viața de lux în care trăia judele sibian⁵⁹.

Nu s-a încheiat bine cazul Fleischer, că viața politică transilvăneană va fi zguduită de cel mai mare scandal politic al perioadei guvernării lui Mihail Apafi. În deceniul opt al secolului al XVII-lea, se remarcă în conducerea țării trei personalități puternice: Dionisie Bánfi, Paul Béldi și Mihail Teleki. Primul făcea parte din rândul celor mai vechi și respectabile familii nobiliare din Transilvania, deținând o avere considerabilă adunată de-a lungul mai multor generații. Dionisie poate fi considerat printre cei mai influenți aristocrați ai perioadei sale care îndeplinea multe funcții în cadrul statului: consilier intim princiar, căpitan al cetăților Cluj și Gherla, asesor la Tabla de Judecată a principatului, comite suprem al comitatelor Dăbâca și Cluj⁶⁰. Beneficia și de titlul de baron, primit de la împăratul habsburg, Leopold I⁶¹, iar când i te adresai trebuia să folosești, obligatoriu, apelativul „Domnia Voastră” (*méltoságos*)⁶², iar mai târziu cel de „Mărite Domn” (*nagyságos*)⁶³. Se înrudea cu familia princiară, fiind cumnatul lui Mihail Apafi.

Paul Béldi făcea parte din elitele secuiești, trecuse de partea principelui chiar de la începutul domniei sale, motiv pentru care a primit demnități în cadrul statului (consilier intim, comite suprem, general)⁶⁴, precum și importante donații funciare. Aparținea și el familiilor înstărite din Transilvania. În particular, era un dușman declarat a lui Bánfi.

Mihail Teleki intra în categoria de „homo novus”, a cărei ascensiune începe în ritm accelerat după 1665, devenind un apropiat al familiei princiare, ca rudă a principesei Ana Bornemisza. În ascensiunea sa politică o piedică majoră o reprezentau cei doi politicieni influenți, motiv pentru care urzește discreditarea lor și îndepărtarea din cercul puterii.

Modul de viață luxos dus de Dionisie Bánfi a stârnit multă invidie în nobilimea transilvăneană de rang înalt. Se îmbrăca fastuos, în deplasările prin țară era însoțit de o curte numeroasă, cu nenumărate calești și căruțe alimentare, apărute de soldați înarmați; pe unde trecea rechiziționa cai și vite, iar celor care se plâneau

⁵⁹ *Ibidem*, p. 342.

⁶⁰ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 23.

⁶¹ Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 112.

⁶² În dicționarul istoric al lexicului maghiar din Transilvania (*Erdély magyar szótörténeti tár*, IX, Budapesta-Cluj, 1997, p. 71-73) se explică doar vocea, fără să se dea o soluție de traducere în limba română pentru termenul menționat; pentru retroversiune s-a apelat la Victor Chereșteșiu, *Dicționar român-maghiar*, II, Cluj, 1929, p. 12, 504.

⁶³ În dicționarul istoric al lexicului maghiar din Transilvania (*Erdély magyar szótörténeti tár*, IX, Budapesta-Cluj, 1997, p. 511) se explică doar vocea, fără să se dea o soluție de traducere în limba română pentru termenul menționat; pentru retroversiune s-a apelat la Victor Chereșteșiu, *Dicționar român-maghiar*, II, Cluj, 1929, p. 1302.

⁶⁴ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 26.

de abuzuri, le aplica pedepse pe măsură⁶⁵. Modul său autoritar de comportare a făcut să aibă mulți dușmani de care avea cunoștință și încerca să se apere de ei printr-o extinsă rețea de fideli din toată Transilvania, dar și din afara ei⁶⁶. De forța și influența lui Bánfi se temea chiar și principele Apafi⁶⁷. Pretendentul la tron, Francisc Rákóczi I, spunea despre el că este un al doilea principe în țară, dar și un vajnic filohabsburg, alături de Mihail Teleki⁶⁸. Între timp, cel din urmă și-a modificat opțiunea politică, susținând interesele răsculaților antihabsburgi din Ungaria răsăriteană. De fapt, aici și au loc ruptura dintre cei doi și începutul subminării lente, dar minuțioase, a puterii politice a lui Bánfi de către adversarul său, Teleki⁶⁹, amplificată apoi, peste ani, la Dieta fatală din 1674, cu acuzația de trădare și încercarea de înlăturare a principelui de la conducerea principatului⁷⁰. Modalitatea de concepere a conspirației, a modului de organizare, răbdarea în racolarea participanților, actele solicitate aderenților apropie această conjurație de ligile nobiliare din vestul european. În timp, au fost convinși de necesitatea izolării lui Bánfi consilierii princieri, majordomul Curții lui Apafi și favoriții acestuia, elita militară și funcționarii superiori ai statului. Treptat, cu toții au semnat un act de aderare la mișcare, în dublu exemplar, documente depuse spre păstrare la Teleki (un exemplar) și Béldi (un alt exemplar)⁷¹. Prin semnătura și pecetea depusă, fiecare se angaja să păstreze totul în cel mai mare secret și să câștige noi adepți cauzei lor.

Arestarea, apoi procesul s-au finalizat cu executarea unui nevinovat⁷². Nu s-a putut aduce nicio dovadă certă care să confirme încercarea de atentat a lui Bánfi contra tronului. Rapiditatea cu care s-au derulat evenimentele, urmată de împărțirea averii între conspiratori, denotă adevăratul motiv al acțiunii⁷³ sau cum afirma Béldi,

⁶⁵ Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 112.

⁶⁶ TML, V, p. 420.

⁶⁷ TML, IV, p. 439.

⁶⁸ TML, V, p. 204.

⁶⁹ TML, IV, p. 404. Mihail Teleki a negat toată viața implicarea sa în cazul Bánfi. Nici scrierile contemporanilor, implicați în desfășurarea evenimentelor nu au destăinuit prea multe despre culisele afacerii. Singurele surse rămân astăzi Nicolae Bethlen și Mihail Cserei, dintre care cel din urmă este socotit de istorici tendențios, iar primul și-a scris memoriile la aproape o jumătate de veac de la evenimente și putea să nu-și mai amintească corect faptele. Prezentul act citat, scris de mîna lui Teleki, care conține cele 9 capete de acuzare la adresa lui Bánfi, dovedește cu claritate implicarea și vinovăția sa în acest caz.

⁷⁰ E. O. E., XV, p. 457.

⁷¹ Nicolae Bethlen, în memoriile sale, afirmă că exemplarele aflate în posesia lui Teleki au ajuns la el, spre cercetare, în încercarea acestuia de a-l convinge să participe și el la conjurație (vezi Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 645).

⁷² Pentru actele arestării, verdictul procesului și confiscarea averii lui Bánfi, vezi E. O. E., XV, p. 438-476.

⁷³ La secția de manuscrise a Academiei Maghiare de Științe din Budapesta se află un set de acte privind cazul Bánfi, nevalorificat încă de istorici (în formă digitală și în posesia autorului), care se referă la momentul arestării și a împărțirii bunurilor sale.

„îmi pare rău că mulți dintre noi consideră mai important interesul personal decât prietenia noastră”⁷⁴. Cuvintele se adresau și altor aristocrați, în speță, cancelarului Ioan Bethlen și entourageului său, care au format o ligă nobiliară aparte, nemulțumiți de metodele și tendințele acaparatoare de putere manifestate de Mihail Teleki. În jurul grupării s-au adunat o serie de personalități de marcă ale vieții politice din Transilvania, precum Paul Béldi, contele Ladislau Csáky, Apor Lázár, Ștefan Kornis sau Nicolae Bethlen, împreună cu toată elita secuiască și aristocrația catolică a ținutului. Prezența lui Béldi în mijlocul nemulțumiților demonstrează că a înțeles, în sfârșit, scopurile reale urmărite de Teleki și grupul din jurul său. Pentru stăpânirea situației și obținerea unui avantaj politic, cel din urmă reacționează prompt: îl acuză pe Béldi că uneltește împotriva principelui și pregătește asasinarea lui, după care să preia conducerea țării. Executantul atentatului urma să fie Nicolae Bethlen alături de alți 30 de conjuranți, toți călare, iar locul ales pentru atac, pădurea Comana, itinerar pe unde trebuie să treacă Apafi în călătoria ce urma să o facă la Brașov⁷⁵. Speriat de veștile primite, suveranul ordonă arestarea imediată a lui Béldi și Bethlen⁷⁶. Îndată după reținerea și întemnițarea în cetatea Făgărașului a celor doi, se declanșează în toată Transilvania un război de gherilă, o formă de luptă psihologică nemaiîntâlnită până atunci în spațiul nostru carpatic. Persoane necunoscute, ascunse în păduri și munți, atacau și incendiau sate și orașe, pe unele chiar de cinci-șase ori consecutiv⁷⁷. Acționau în toate momentele zilei, chiar și în perioada sfințelor sărbători de Rusalii, creând o mare panică în rândul populației; erau vizate, cu precădere, domeniile fiscale ale statului, clădiri și bunuri ale adepților lui Teleki sau ale principelui Apafi. Ștefan Baló, majordomul Curții principesei, se plânge că într-una din posesiunile sale, Bățarii Mari, casa i-a ars până în temelii, iar familiarii lui care locuia acolo a rămas doar cu hainele de pe ei⁷⁸. În Făgăraș, locul de detenție al capilor ligii, au fost incendiate un număr de 10 case și s-a folosit un material pirotehnic necunoscut care a produs niște flăcări de dimensiuni impresionante⁷⁹. Acțiunile se extind și în Trei Scaune și Brașov; în ultima așezare, în podul caselor și sub acoperiș, s-au depistat instrumente de aprindere⁸⁰. La Târgu Secuiesc s-a dat foc unei străzi întregi⁸¹. De ostilități nu a scăpat nici domeniul de baștină al principelui, Dumbrăveni⁸². Populația a reușit să

⁷⁴ TML, VII, p. 8.

⁷⁵ Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 675.

⁷⁶ E. O. E., XVI, p. 276-277. Principele a mai dat un ordin, ca în drum spre locul de detenție ambii să fie uciși. Executantul urma să fie căpitanul Curții princiere, Matei Madarász (vezi Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 689).

⁷⁷ TML, VII, p. 261.

⁷⁸ TML, VII, p. 253.

⁷⁹ TML, VII, p. 235.

⁸⁰ TML, VII, p. 253.

⁸¹ TML, VII, p. 263.

⁸² TML, VII, p. 235.

reține un piroman care a mărturisit că în spatele întregii acțiuni stau persoane din Gheorgheni și Cluj⁸³.

Răzmerița cuprinde și Curtea princiară. Petru Sombori, stolnicul principelui, îndeamnă pe toți colegii săi la servirea mesei să i se alăture în tentativa de răsturnare a familiei Apafi de la putere. Instigatorul a fost reținut, anchetat și supus legilor Curții, iar toți ceilalți stolnici implicați, precum și personalul domestic aferent, înlocuiți⁸⁴ de teama unei posibile otrăviri a suveranului.

Mihail Teleki, conștient de posibilitatea intensificării acțiunilor de revoltă din țară și de pericolul în care se afla, atât el, cât și apropiații săi, acționează pentru punerea în siguranță a fiului său aflat la studii în cadrul colegiului reformat din Aiud. Apelează la un aristocrat de viță veche, consilierul princiar Sigismund Bánfi, căruia îi adresează rugămintea, ca pe durata derulării dezordinilor din zona Mureșului, să ascundă băiatul într-un loc sigur și să țină totul în cel mai mare secret⁸⁵. El, în schimb, se retrage în cetatea Chioar, de unde încearcă să se disculpe în fața acuzațiilor împotriva lui de peste tot din Transilvania⁸⁶. Sub presiunea evenimentelor și ca semn de dezvinovățire față de adversarii săi politici, se angajează să intervină în favoarea arestaților și să solicite principelui eliberarea lor⁸⁷, ceea ce se va și întâmpla curând, dar contra unor garanții materiale consistente⁸⁸. După eliberare, Béli jură răzbunare. În calitate de general al armatei secuiești, dispunea de o forță militară importantă, la care se mai adăuga și popularitatea de care se bucura în rândul transilvănenilor; nu trebuie scăpate din vedere nici resursele financiare deosebite de care dispunea pentru o acțiune de anvergură contra puterii. Ca un prim pas în realizarea obiectivului său, a reactivat persoanele din cadrul ligii cu intenția clară de a răscula întregul ținut al secuilor.

Curtea princiară urmărea cu deosebită atenție evoluția evenimentelor⁸⁹, iar la momentul oportun, contraatacă cu succes. Inițiatorii Béli, Csáki, Paskó, Apor se salvează prin fugă la Poarta Otomană, ceilalți participanți mai importanți fiind reținuți și încarcerați în diverse închisori din Transilvania (Deva, Făgăraș, Gherla, Ghurghiu), unde, cei mai mulți, vor și muri. Fugarilor, Dieta le confiscă averile și îi condamnă la moarte pentru conspirație, infidelitate și ridicare armată contra autorității princiare⁹⁰. Tronul principelui a mai fost salvat o dată.

⁸³ TML, VII, p. 261.

⁸⁴ TML, VII, p. 253.

⁸⁵ TML, VII, p. 247.

⁸⁶ TML, VII, p. 303, 314.

⁸⁷ TML, VII, p. 307.

⁸⁸ În cazul lui Nicolae Bethlen, suma a fost de 10. 000 de taleri (vezi Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 688).

⁸⁹ TML, VII, p. 562, 565-570, 572-577, 579-581.

⁹⁰ E. O. E., XVI, p. 511-531

Nici primii ani ai deceniului nouă – ultimul al guvernării lui Mihail Apafi – nu aduc schimbări majore în comportarea autoritaristă a principelui. În 1682 interzice activitatea „ligii blestemante” care „insultă pe Dumnezeu și toate națiile creștine, jighește adevărații patrioți și vătămază conștiințe”⁹¹. Apoi, repurtează o victorie importantă asupra Dietei prin impunerea fiului său ca succesor la tronul Transilvaniei⁹², o pune sub acuzație pe soția lui Béldi care, împreună cu nevasta lui Wesselényi Pál, apelează la practici vrăjitoarești pentru a aduce moartea în familia princiară⁹³.

În paralel cu acțiunile amintite, se conturează un alt mare pericol pentru putere, de data aceasta nu din interior, ci din exterior. În condițiile războiului austro-turc care prindea contur pe scena politică europeană, Apafi nu mai constituia o soluție agreată de autoritățile otomane. Sultanul dorea să impună pe tronul Transilvaniei un nou pretendent, în persoana tânărului Imre Thököly, căruia îi și promise conducerea țării (1682). „Thököly ...avea în fața turcilor dublul avantaj al respectului și încrederii, comparativ cu cea a principelui.”⁹⁴

Înlăturarea lui Apafi era și dorința împăratului Leopold I, care în ianuarie 1683 face chiar o propunere de ajutor militar favoritului acum al Porții pe care însă acesta o refuză⁹⁵. Gestul de neacceptare a sprijinului imperial s-a datorat poziției filoturcești a numitului în acea perioadă. Ulterior însă, după ce habsburgii cuceresc cetatea Niș, chiar Thököly va fi inițiatorul discuțiilor cu generalul Veterani, solicitând prin el suveranului austriac recunoașterea sa ca principe⁹⁶.

În același spirit acționează și diplomația franceză. Solul lui Ludovic al XIV-lea de la Poarta Otomană a primit împuterniciri ferme de la guvernul său să ofere 30.000 de taleri marelui vizir pentru ca să intermedieze cu factorii decidenți punerea lui Thököly pe tronul Transilvaniei⁹⁷.

Apafi mai dispune încă de forța necesară să contracareze aceste intenții ale marilor puteri. În secret, pune în mișcare vechiul procedeu de suprimare fizică prin otrăvire a pretendentului de la Poartă, folosit cu succes în cazul Béldi (1679)⁹⁸. De data aceasta însă, turcul însărcinat cu săvârșirea faptei a trădat și a predat doza

⁹¹ Tolnai Gábor, *Fejedelmi Erdély*, Budapesta, 1984, p. 70.

⁹² E. O. E., XVII, p. 188-190.

⁹³ E. O. E., XVIII, p. 178-181.

⁹⁴ Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 729.

⁹⁵ Kövári László, *op. cit.*, 159.

⁹⁶ Angyal Dávid, *Thököly Imre*, „Magyar történeti életrajzok”, V, Budapesta, 1888-1889, p. 212.

⁹⁷ Szádeczky Lajos, *Thököly erdélyi fejedelemsége*, Budapesta, 1898 (extras din revista „Századok”, p. 5.

⁹⁸ Lázár Miklós, *op. cit.*, p. 171. Autorul afirmă că cel care a purtat tratativele cu ucigașul generalului a fost chiar majordomul Curții princiare, Ladislau Székely. Supoziția otrăvirii o afirmă și Nicolae Bethlen, vezi Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 712.

fatală victimei sale, care a păstrat sticluța în cauză, ca amintire, încă mulți ani în cutia sa de corespondență⁹⁹. Eșecul a determinat în 1685 punerea sub acuzare a lui Thököly, în temeiul unor mărturii prestate sub jurământ, pentru infidelitate¹⁰⁰, după care se trece la confiscarea averii¹⁰¹. În paralel cu acțiunile întreprinse, principele se plânge și la Poartă de atitudinea ostilă arătată de Thököly față de Transilvania¹⁰².

Acuzatul a avut și un complice în persoana căpitanului gărzii princiare, Mihail Barcsai, o figură temută la Curte, cu înalte funcții în cadrul statului (consilier intim, comandant al armatei de pedestrași transilvăneni, comite suprem al comitatului Alba). Se iau măsuri imediate și împotriva acestuia sub pretextul sfaturilor greșite pe care le-ar fi dat principelui în calitate de consilier, în dauna intereselor țării¹⁰³. În urma procesului, deloc concludent¹⁰⁴, i se confiscă averea care ajunge, apoi, în posesia consilierului princiar Ladislau Székely, în urma donației făcute de către suveran¹⁰⁵. Șirul arestărilor continuă apoi cu un alt politician marcant al Curții lui Apafi, magistrul poștei, Ladislau Vajda, un apropiat și favorit al principesei. Cauza invocată: acte de sodomie¹⁰⁶. Au împărțășit aceeași soartă și alte nume cunoscute ale decadei, precum asesorii Tablei de judecată, Ioan Daczó sau Laurențiu Pekri¹⁰⁷. Bunurile sechestrate de la amândoi au ajuns în posesia unui alt consilier princiar, Mihail Teleki¹⁰⁸. Treptat, beciurile cetății Gurghiu se umpleau, din nou, cu oponenții politicii princiare¹⁰⁹.

După 1686 începe reorientarea direcției politice a principatului spre habsburgi în urma repetatelor insuccese de pe câmpul de luptă seferite de armata otomană în confruntarea cu trupele austriece. Aici un rol important l-a jucat Mihail Teleki. Acesta a semnat, în secret, o înțelegere cu iezuitul Dunod, împuternicitul împăratului Leopold, care în schimbul aderării Transilvaniei la „Liga Sfântă” primește o serie de avantaje personale (amnistie politică din partea austriacă pentru acțiunile sale antihabsburgice de până atunci, o pensie anuală consistentă, o parte din domeniile deținute de Thököly în Ungaria, libera practicare a confesiunii reformate și, nu în ultimul rând, titlul de conte)¹¹⁰.

⁹⁹ Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 730.

¹⁰⁰ E. O. E., XVIII, p. 280-281.

¹⁰¹ E. O. E., XVIII, p. 282.

¹⁰² E. O. E., XVIII, p. 251-252.

¹⁰³ E. O. E., XVIII, p. 200.

¹⁰⁴ E. O. E., XVIII, p. 282-310.

¹⁰⁵ E. O. E., XVIII, p. 311-314.

¹⁰⁶ Cserei Mihály, *op. cit.*, p. 180-181.

¹⁰⁷ Bethlen Miklós, *op. cit.*, p. 773.

¹⁰⁸ E. O. E., XVIII, p. 558.

¹⁰⁹ E. O. E., XVIII, p. 373-374.

¹¹⁰ Szilágyi Sándor, *Erdélyország története tekintettel művelődésre*, II, Buda, 1866, p. 351.

Propunerile lui Dunod au fost prezentate și analizate în cadrul Dietei din octombrie 1685 de la Făgăraș¹¹¹. Acceptarea punctelor sugerate l-ar fi transformat pe principele Apafi într-o marionetă a habsburgilor. Oricum, sfârșitul se întrededa deja. Armata imperială deținea deja o parte importantă a Transilvaniei, iar singura modalitate de a salva integritatea principatului rămânea calea diplomatică. Direcția spre care se îndreptau lucrurile nu dădea prea mari speranțe elitei politice. După un secol și jumătate de autonomie, țara cădea sub tutela imperialilor. Prin moartea principelui Apafi în primăvara anului 1690, se încheiau aproape 30 de ani de luptă continuă pentru menținerea lui la putere, dar și pentru conservare a autonomiei principatului.

¹¹¹ E. O. E., XVIII, p. 368-374.